

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Силвия Александрова-Янкуловска, д.м.н.,
Декаан на Факултет „Обществено здраве“ при МУ- Плевен

Относно: Конкурс за академична длъжност „Професор“ – обявен в ДВ бр. 62/ 06.08.2019 по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията (експертиза на работоспособността)“, професионално направление 7.1. Медицина, област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт за нуждите на катедра „Хигиена и епидемиология“, Факултет „Обществено здраве“.

1. Сведения за процедурата

Съгласно Заповед №Р-109-313/07.10.2019 на Ректора на МУ- Варна и Протокол №142/03.09.2019 г. от заседание на ФС на факултет „Обществено здравеопазване“ съм определена за член на Научното жури, а с Протокол №1/22.10.2019 г. от заседание на научното жури съм избрана за рецензент в конкурса за заемане на АД „Професор“ към МУ-Варна по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията (експертиза на работоспособността)“.

Конкурсът е обявен в ДВ бр.62/06.08.2019 г. Той е съобразен със Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за приложението му в МУ-Варна. На основание на по-горе посочените законови документи са спазени всички процедурни изисквания по обявяване на конкурса, срока за подаване на документи и по избора на Научно жури.

Единствен кандидат е Доц. д-р Параскева Манчева Драганова, доктор на медицинските науки.

2. Кратки данни за кариерното развитие и квалификации на кандидатката

Параскева Манчева Драганова е родена през 1964 г. в гр. Добрич. Завършва медицина в МУ-Варна през 1989 г. В периода 1994 г. – 2001 г. придобива три специалности: Вътрешни болести, Физикална и рехабилитационна медицина и Обща медицина. През 2013 г. успешно защитава дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на тема: „Правно съзнание за легализиране на евтаназията и качество на живот при полиморбидни пациенти с трайно намалена работоспособност“. През 2014 г. заема академичната длъжност „доцент“ в Медицински колеж на МУ-Варна, а в края на същата година се дипломира като магистър по право и придобива юридическа правоспособност към министерството на правосъдието (м. август 2015 г.). От 2018 г. доц. Манчева е доктор на науките след успешна защита на дисертация „Медико-социални проблеми на инвалидността в системата на медицинската експертиза“.

Трудовият стаж на д-р Манчева започва през 1989 г. като ординатор във вътрешно отделение на Районна болница в гр. Каварна. От 1999 г. до 2014 г. заема последователно академичните длъжности асистент, старши асистент и главен (административен) асистент в МУ-Варна.

Д-р Манчева е преминала през редица допълнителни квалификации и специализации: абдоминална ултразвукова диагностика (1993), ехокардиография (1993), позитивна психотерапия (1999), семейно планиране (2000), депресия и тревожност (2008), аюрведа (2018), традиционна китайска медицина и акупунктура (2018), онкорехабилитация (2019).

От 2017 г. доц. Манчева ръководи Университетския център по източна медицина на МУ-Варна. Доц. Манчева е участвала в 5 научно-изследователски проекта в периода 2006 г. - 2010 г. Владее руски и английски език.

3. Общо съответствие на кандидатката с изискванията на ПРАС на МУ-Варна

	Условия съгласно чл.100 на ПРАС	Данни за кандидатката
1.	Да са придобили ОНС „доктор” по съответната научна специалност	Да – 2013 г.
2.	Изисквания за срок и учебна натовареност не по-малко от 100 часа средно/годишно за 4 години	Да Равномерна натовареност от средно 329,75 часа/годишно
3.	Да са представили публикуван монографичен труд	Да
4.	Да са представили оригинални научноизследователски трудове – публикации, поне 25, които не включват представените за заемане академичната длъжност „доцент”	Да – 31
5.	Да е научен ръководител на поне трима докторанти, от които поне двама успешно защитили и поне един от защитилите – в същата научна специалност	Да – трима защитили и един действащ докторант
6.	Да имат призната специалност в системата на здравеопазването	Да

4. Характеристика на монографичния/хабилитационния труд

Кандидатката представя хабилитационен труд „Инвалидност с ТЕЛК – проблеми и решения.“ с ISBN 978-954-449-968-6/978-619-221-142-4. Трудът е публикуван на хартиен носител в тираж 230 броя (при изисквани 200 броя). Хабилитационният труд разглежда задълбочено един същевременно значим и negliжиран медико-социален проблем у нас – инвалидността. За разлика от традиционния методологичен подход към временната и трайната неработоспособност в социално-медицинската ни литература, доц. Манчева предлага концептуални дефиниции, взаимовръзки между националното и европейското законодателство и перспективи на хората с увреждания, за да изведе основното послание за рехабилитация на инвалидността и възможностите за оптимизиране на системата на медицинската експертиза. Приносният характер на монографията е несъмнен на фона на недостига на систематизирана литература с фокус едновременно върху общественото-здравните и правно-социалните аспекти на инвалидността и може да бъде използвана в преддипломното и следдипломното обучение в областите на медицината, социалната работа и правото, както и да е от интерес за работещите в сферата на медицинската експертиза. Трудът е рецензиран от

проф. д-р Стоянка Попова, социал-медик и от доц. Станислав Коев, доктор по право, като и двете рецензии са включени в изданието. Библиографията включва 280 източника (при изисквани 160). В монографичния труд не присъстват рекламни материали.

5. Наукометрични показатели и научни приноси

Минимални изисквани точки по групи показатели за академичната длъжност „професор“ съгласно ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ

Група от показатели	Съдържание	Професор ППЗРАСРБ (брой точки)	Параскева Манчева
А	Показател 1: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"	50	50
Б	Показател 2: Дисертационен труд за присъждане на научна степен "доктор на науките"	-	100
В	Показатели 3 или 4: Хабилитационен труд, т.е. монография, представена във връзка с процедура за хабилитиране	100	100
Г	Сума от показателите от 5 до 9: Публикации	200	490
Д	Сума от показателите от 10 до 12: Цитирания	100	245
Е	Сума от показателите от 13 до края	100	370

Както се вижда от направената съпоставка, кандидатката многократно надхвърля заложените национални критерии за академичната длъжност „професор“.

Научна дейност и научни приноси.

Прегледът на научната продукция на Параскева Манчева показва: концентрираност на научния ѝ потенциал; внимателен подбор на подходящи платформи за публикация, така че трудовете ѝ да стигнат до таргентната аудитория и да имат шанс да реализират практическите си приноси; стремеж към поддържане на високо качество и методологичен синхрон в контраст на някои съществуващи у нас порочни практики на хаотично натрупване на количествени наукометрични индикатори.

Извън участващите в доказателствения материал за покриване на минималните изисквания за длъжността кандидатката е представила 30 публикации, съответно: 16 публикации, свързани с дисертационните трудове за „доктор“ и „доктор на науките“ и 14 статии в научни списания. Тези публикации са от периода след 2004 г. и затвърждават заключението за целенасочените научни интереси на Параскева Манчева към полиморбидните хронично болни пациенти в цялата гама от изясняването на концепциите, проблемите на пациентите, интегрирания мултидисциплинарен подход в грижите, качеството на живота им и възможностите за социално включване до системата на медицинска експертиза и подготовката на медицинските професионалисти за работа в този контекст.

Приносът на доц. Манчева в 43-те публикации, представени на вниманието на научното жури, се разпределя както следва:

1. Самостоятелен автор – 12 публикации – 28%
2. Първи автор – 9 публикации – 21%
3. Втори автор – 15 публикации – 35%
4. Трети и последващ автор – 7 публикации – 16%

Приемам напълно направеното от кандидатката разпределение на научните трудове в пет тематични направления:

1. Медико-социални и правни проблеми на хората с инвалидност в системата на медицинската експертиза, здравната и социалната системи.
2. Изследване на правното съзнание за евтаназия при пациенти с инвалидност от системата на медицинската експертиза.
3. Организация на системата на медицинската експертиза на работоспособността.
4. Усъвършенстване на студентското обучение (рехабилитация, кинезитерапия и ерготерапия) с насоченост към комплексната рехабилитация на хронично болния човек и връщане на неговата работоспособност.
5. Възможности за въвеждане на източната медицина като допълваща терапия при пациенти с хронични инвалидизиращи заболявания.

В първото тематично направление е проследен пътят на пациента от ОПЛ до ТЕЛК, така както той е нормативно определен. Формулирани са трудностите и са предложени възможности за оптимизиране на процедурата, както и е изведена ролята на експертното решение през призмата на правата на лицата с инвалидност (*научно-приложен принос*) (Б/2_1, Г/8_8, Г/9_1, ПА/1, ПБ/1, ПБ/4, ПБ/5, ПБ/9, ПГ/3). Кандидатката е подходила системно като е потърсила и мнението на пациентите с инвалидност относно функционирането на системата за медицинска експертиза. Обезпокоително е наложилото се заключение, че липсва позитивна промяна в статута и качеството на живот на освидетелстваните, както и подценената роля на рехабилитацията и отсъствието на трудово-правна функция на ТЕЛК. Не е пропуснат и обществено-здравния ефект върху разходите на НОИ по „Функция инвалидност“ и опасността от стереотипизиране и стигматизация (ако те вече не са факт) спрямо инвалидите като „неценна социална група“, към която се насочва неефективно значим обществен ресурс (*теоретико-методологичен и научно-приложен принос*) (Г/8_1, Г/8_5, ПА/2, ПБ/3, ПБ/8). В този контекст е логично да се изследват причините за неадекватната социална интеграция на лицата с инвалидност, което е предмет на публикации Г/8_2, Г/8_10, ПБ/2, ПБ/7 и ПБ/11. Резултатите от проведените фокус групи дават основание на доц. Манчева да формулира предложение до Народното събрание за законодателни промени в посока на обединение на медицинската и социалната оценка на инвалидността; насочване към ТЕЛК само на работещи лица; сформиране на специализирана Детска експертна лекарска комисия; пенсионерите по възраст и стаж да преминават само социална оценка (*научно-приложен принос*).

Във второто тематично направление са представени изследвания на евтаназията, които са уникални по своя характер и методология. Освен, че кандидатката обогатява наличните ни теоретични познания за концепцията, нейната правна регулация и основни положения в етичния дебат (*теоретико-методологичен принос*) (Г/8_24, Г/8_25, Г/7_1, Г/8_13, Г/8_14, ПА/3, ПА/4, ПА/5), е разработила и инструментариум за изследване на

правното съзнание (*научно-приложен принос*). Последният ѝ позволява да приведе емпирични доказателства на тезата, че основният мотив за желанието от страна на пациенти за евтаназия е ниското качество на живота им, който мотив е отдавна експлоатиран в етичната литература по темата. Изследването на такъв феномен в контекста на правна забрана за медицинска намеса в края на живота е изключително трудно, както по отношение на методологията, която да позволи достъп до таргентна група за изследване при спазване на етичните принципи за изследователска работа, така и по отношение на валидиране на резултатите. В разрез с традиционния аргумент в полза на евтаназията, доц. Манчева установява, че полиморбидните пациенти с инвалидност от ТЕЛК не одобряват легализиране на евтаназията в България, което „дава зелена светлина“ на здравната и социална системи да търсят нови подходи за решаване на проблемите на хронично болните инвалидизирани пациенти, преди да се обсъждат законодателни промени по евтаназията (*практико-приложен принос de lege ferenda*) (A/1_1, Г/8_15, Г/8_16), които биха стоварили върху медицинските професионалисти нови и непознати по тежестта си морални отговорности.

Многогранната квалификация на кандидатката с клиничен опит по вътрешни болести, физикална и рехабилитационна медицина, обща медицина, експертна работа в ТЕЛК и обучение по право ѝ дава възможност да реализира новаторски научни изследвания на организацията на системата на медицинската експертиза на работоспособността в **третото тематично научно направление**. Анализирани са настоящият статут на системата, аргументирано са изведени недостатъците ѝ и е начертан потенциала за практически решения (*теоретично-методологичен и научно-приложен принос*) (Г/8_11, Г/8_12, Г/8_17, Г/8_18, Г/8_19, Г/8_20). На базата на проучване на мнението на експерти от заинтересуваните институции е формулирана необходимостта от обединена медико-социална оценка на инвалидността, разделяне на потоците на работещи, пенсионери и деца и единен йерархичен контрол (*научно-приложен принос*) (Г/8_3, Г/8_4, Г/8_6, Г/8_9, ПБ/6, ПБ/10). Доц. Манчева не се ограничава само в констатиране на проблемите и очертаване на идеи за промяна, но и разработва концепция за модел на комплексна медико-социална оценка на работоспособността, адаптирана към европейския опит, в който залага нова йерархична структура на системата, комплексна и едноактна медико-социална експертиза, осигуряващи своевременна и адекватна социална интеграция. Разработеният концептуален модел може да гарантира увеличаване на броя на хората с инвалидност с постигната комплексна рехабилитация, връщане на работоспособността или насочване към преквалификация съобразно запазените възможности за труд (*теоретично-методологичен и научно-приложен принос*) (B/3_1, Г/8_7, E/20_1).

Работата в системата на медицинската експертиза, както и обгрижването на лицата с хронични инвалидизиращи заболявания, се осъществяват от медицинските кадри, които ние подготвяме. В този ред на мисли един задълбочен научен работник не може да пропусне да изследва обучението и да потърси механизми за усъвършенстване му по посока комплексна рехабилитация на хронично болния човек и връщане на неговата работоспособност. Това е фокусът на трудовете на доц. Манчева в **четвъртото тематично направление**. Тя проучва нагласите, отношението, потребностите и удовлетворението от учебния процес и реализацията на пазара на труда сред студентите-рехабилитатори; оценява методите на обучение; прави предложения за разширяване на тематиката на учебните програми (*теоретико-методологичен и научно-приложен принос*). Изследвана е и удовлетвореността на потребителите – пациентите – от работата на рехабилитаторите и кинезитерапевтите, което

гарантира холистичен научно-обоснован подход в актуализирането на учебното съдържание (*научно-приложен принос*) (ПВ/1, ПВ/2, ПВ/3, ПГ/1, ПГ/2, ПГ/4, ПГ/5, ПГ/6, ПГ/7, ПГ/8).

Най-силна иновативност намирам в трудовете на кандидатката в **петото научно направление** – възможности за въвеждане на източната медицина като допълваща терапия при пациенти с хронични инвалидизиращи заболявания. Със зараждането на съвременното хосписно движение през 60-те години на ХХ век, в концепцията за палиативни/хосписни грижи е заложено включването на „нетрадиционни медицински практики“, към които се причисляват аромотерапия, рефлексотерапия и други малко познати ни техники. Има натрупани данни за удовлетворението на пациентите, но са недостатъчни изследванията на ползите дори и в страни с утвърдени позиции на хосписните грижи. В тези условия на практически и научен вакуум за приложението на източната медицина изобщо у нас, изследванията на доц. Манчева на възможностите за сътрудничеството между източната и западната медицина с насоченост към проблемите на хронично болните инвалидизирани пациенти (*теоретично-методологичен и научно-приложен принос*) (ПГ/10, Г/8_21, Г/8_22, Г/8_23, ПГ/9) са уникални и силно препоръчвам те да бъдат задълбочени в по-нататъшното й професионално развитие.

Цитирания. Кандидатката е представила справка от библиотеката на Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ Варна с 3 цитирания в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни; 2 цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране и 36 цитирания в нереферирани списания с научно рецензиране. Изключени са автоцитиранията. Цитиранията носят общо 245 точки на доц. Манчева, при минимални национални изисквания по този показател – 100 точки.

Научна активност.

Участие в научни проекти. Параскева Манчева активно се включва в научни проекти и в по-широки сфери от гореспоменатите и анализирани тематични полета на научна работа, а именно:

- Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България (съвместен проект на Министерство на здравеопазването, Министерство на образованието и науката от Фонд на ООН за населението, 2016 г.)
- Национална програма „Превенция и контрол на HIV/СПИН“: Обучение по съвременни методи за превенция, консултация, диагностика и лечение (2007 г.)
- Превенция и контрол на HIV/СПИН (съвместно МЗ, НЦЗПБ и МУ-Варна): Обучение на студенти по медицина, медицински сестри, акушерки и социални работници по проблемите на превенцията и контрола на HIV/СПИН (2008 г.)
- Обучение на общопрактикуващите лекари по психично здраве: справяне с депресията и тревожността в общата медицинска практика (двустранна спогодба за сътрудничество между правителствата на РБългария и Регион Фландрия, Белгия, 2008 г.)
- Практически стаж по палиативна медицина за студенти-медици (2009 г. и 2010 г.)

Прави впечатление практическата насоченост на проектите към изключително актуални здравни проблеми и ангажирането на обществено-здравната експертиза на Параскева

Манчева за реализиране на дейности по промоция на здравето сред широката общественост и медицинската общност.

Популяризиране на научните резултати на научни събития у нас и в чужбина.

Параскева Манчева има 14 участия в научни събития с отпечатани резюмета, от които 3 участия в чужбина. Посочените доклади от научни прояви не са свързани с придобиването на ОНС „доктор“ и НС „доктор на науките“, нито за заемане на академичната длъжност „доцент“. Освен в тематичните области на научните публикации, доц. Манчева представя и научни съобщения от сферата на общата медицина и съдебнопсихиатричната експертиза.

В заключение на комплексната оценка на наукометричните показатели и научни приноси смятам, че могат ясно да се диференцират теоретико-методологични и практико-приложни приноси във всяко от тематичните направления. Във всяко от направленията има потенциал и за бъдещо професионално развитие на кандидатката. Доц. Манчева показва отлична методологична подготовка както по отношение на използването на традиционните количествени методи за изследване, така и по отношение на качествените методи. Научният подход има завършен характер със затваряне на цикъла от изясняване на концепциите, системен преглед на налични научни изследвания, собствени проучвания с оригинално изработени инструменти и разработване на нови модели за разрешаване на установените проблеми във функционирането на здравната и социални системи и обучението на медицинските кадри.

6. Учебно-преподавателска дейност

Към 11.09.2019 г. Параскева Манчева има 20 години 2 месеца и 7 дни **преподавателски стаж**. От 2015 г. насам тя реализира съответно 339, 321, 342 и 317 часа/годишно.

Учебната натовареност на Доц. Манчева включва занятия по: обща медицина, трудово и осигурително право, медицинска експертиза на работоспособността, медико-социални аспекти на уврежданията, източна медицина, кинезитерапия, лечебен масаж и рефлексорна терапия. Кандидатката е ангажирана и в английско преподаване.

В подкрепа на учебния процес през 2018 г. Параскева Манчева издава **учебник** „Експертиза на работоспособността“ с ISBN 978-619-241-006-3. Учебникът е насочен освен към студенти и към специализанти и практикуващи лекари и запълва една много важна ниша на недостиг на подходяща литература за обучението по експертиза на работоспособността. В учебника в четири модула са разработени теоретично и практически въпросите на експертизата на работоспособността. В първия модул се прави ретроспекция на организационно-методичните основи на експертизата на работоспособността в България и се преминава към действащото законодателство, свързано с дейностите по експертизата на работоспособността. Вторият модул разглежда обекта и субектите на експертизата на работоспособността. Процедурният ред, подготовката, резултатите от дейността, както и устройството, организацията и контролът на медицинската експертиза са представени в третия модул. Четвъртият модул е посветен на експертното решение като правна основа за комплексната рехабилитация на хората с увреждания, нейните проблеми и перспективи.

Учебната дейност на доц. Манчева се обогатява и с **научно ръководство на докторанти**. Тя работи с 4 докторанта, трима от които са успешно защитили в периода 2016-2019 г.

Заключение

На основание на пълното покриване на критериите, посочени в Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински Университет – Варна, значимите приноси на научната дейност на кандидатката и дългогодишният ѝ преподавателски опит предлагам на почитаемите членове на Научното Жури да гласуват положително и да предложат на Ректора на МУ– Варна доц. д-р **Параскева Манчева Драганова, д.м.н. да заеме академичната длъжност „професор”** по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията (експертиза на работоспособността)“ за нуждите на катедра „Хигиена и епидемиология“, Факултет „Обществено здраве“.

29 октомври 2019 г.

Рецензент:

Проф. д-р С. Александрова-Янкуловска, д.м.н.